

ЕДНОСТРАННАТА КОСОВСКА НЕЗАВИСИМОСТ – ВЪЗМОЖНИ РИСКОВЕ*

Доц. д-р Стоян Бараков

Досегашните доклади и изказвания предложиха многобройни и твърде интересни гледни точки и позиции, към които се присъединявам без колебание. Анализирани бяха различни аспекти от процесите на стабилизиране на Западните Балкани и на асоциирането им към Европейския съюз. Разбираемо е, че преобладаваха позитивните оценки, повечето от които споделям без уговорки. Затова се страхувам, че онова, което ще чуете сега, ще прозвучи донякъде като дисонас. Причината за моя песимизъм е едностранно обявената преди броени дни независимост на Косово и това едва ли трябва подробно да се пояснява. Все пак ще си позволя да припомня някои позабравени факти от недалечното минало.

Най-напред за избора на датата на провъзгласяване на независимостта на сръбската област. Защо след толкова “пробни балони” за “ден X” беше избран точно седемнадесети февруари 2008 г.? Може би съм прекалено подозрителен, но не мога да се отърся от мисълта, че се е търсела ясна символика. Защото на същата дата през 1982 г., преди да са се навършили две години от смъртта на Тито и една година от вълненията на косовските албанци, четири нелегални албански организации в Швейцария създават Движение за албанска социалистическа република в Югославия. В него се включват различни албански марксистко-ленински групировки от Албания и от Косово, както и много известната тогава организация Червен народен фронт. Може би няма да е излишно, макар и само мимоходом, да спомена, че програмните документи на Движението за албанска социалистическа република в Югославия, на Националното движение на Косово (1993 г.) и на Народното движение за освобождение на Косово приемат въоръжената борба и терора като изключително важен метод за постигане на крайната си цел – независимо Косово (тези данни намерих в стар свой бележник, но за съжаление не съм отбелязал нито източника, от който съм ги взел, нито времето, когато съм ги записал, поради което не мога да възразя срещу всякакви съмнения в тяхната

---

* Доклад на научно-практическата конференция на тема “Партньорство за европейска интеграция на Балканите”, организирана от УНСС през февруари 2008 г. в рамките на обществена поръчка на Министерския съвет на Република България по Коммуникационната стратегия за Европейския съюз. Препечатва се от сборника “Партньорство за европейска интеграция на Балканите”, Университетско издателство “Стопанство”, София, 2008.

достоверност).

През 1992 г. с Договора от Маастрихт Европейската общност беше трансформирана в Европейски съюз (ЕС). Като една от най-важните сфери на Съюза в Маастрихт, а по-късно в Амстердам и в Ница, беше дефинирана Общата външна политика и политиката за сигурност (ОВППС) на ЕС. Между най-представителните и най-амбициозните инициативи на тази политика анализаторите включват създаването на Пакта за стабилност в Югоизточна Европа (ПСЮИЕ) през 1999 г. Зареден със свръхочаквания, Пактът обаче беше принуден да слезе от сцената без акламации, другояче казано – със съмнителни резултати, довели до сериозно разочарование от практическата реализация на ОВППС¹. Това беше вторият тест, на който създателите и реализаторите на ОВППС заслужено получиха неудовлетворителни оценки. Първият беше липсата на координация в ЕС като цяло и между неговите членки поотделно по време на декомпозирането на бивша Югославия, включително и при интервенцията на НАТО в СРЮ през 1999 г. Постепенно и незабележимо, но много резултатно Съюзът прехвърли отговорността за този изключително важен от гледна точка на *европейската* сигурност проблем върху други организации – Организацията на обединените нации (ООН), Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ) и най-вече върху НАТО.

По-критично настроените анализатори са склонни да мислят, че до превръщането на Косово в протекторат на ООН ЕС няма да има ясна визия за своята външна политика и политиката за сигурност в нейното балканско измерение². Едва след подчертано противоречивите резултати от “хуманитарната интервенция” през 1999 г. (някои автори използват не толкова срамежливи оценки за интервенцията на Северноатлантическия пакт в Сърбия) тази политика се активизира, в резултат на което се ражда един нов подход към Западните Балкани (бившите югославски републики без Словения, но с Албания), станал известен като Процес на стабилизиране и асоцииране. Надеждите за европейско бъдеще на тези държави се върна. Уви, за много кратко време. Последва неспокойното македонско лято на 2001 година, родило Охридското споразумение, след което Република Македония вече не е същата. През 2004 г. дойде и административно-териториалното прекрояване на югозападната ни съседка, което постави македонците в няколко важни общини в положение на малцинство в собствената си държава. И двата процеса бяха вдъхновени и контролирани от Брюксел в рамките на ОВППС на ЕС. Не трябва ли да се запитаме какво спечелиха Македония, Европа и ОВППС от това?

---

¹ Вж. Сивов, В., Европейската стратегия на интеграция на Балканите, Международна политика, книжка трета, 2007, с. 48-82.

² Подобна теза защитава например докторантката от Университета в Нанси Деяна Вукчевич. Вж. Vukcevic, Dejana, Evropska unija i bezbednost na Balkanu, Глас јавности, Internet izdanje, 01.03. 2006.

Постепенно се очертаха и измеренията на Процеса на стабилизиране и асоцииране. Държавите от Западните Балкани получиха немалко бонуси, но бяха изправени и пред (не)заслужена дискриминация. Освен “критериите от Копенхаген”, които се отнасяха до всички кандидатки от Централна и Източна Европа за членство в ЕС, страните от Западните Балкани трябваше да изпълнят и някои специфични само за тях условия, приети от Съвета на Европа през 1997 г. и от Европейската комисия през 1999 година. Става дума, на първо място, за пълното и безусловно сътрудничество с Трибунала в Хага, ускоряването на регионалното сътрудничество, създаването на благоприятни условия за завръщане на разселените в резултат на войните в бивша Югославия граждани, зачитането на гражданските и на малцинствените права и др. под. “Проевропейският ентузиазъм” на “западните балканци” видимо спадна. Най-ясно това пролича в Сърбия след седемнадесети февруари 2008 година.

Приключвам с това отклонение, може би по-пространно от необходимо, за да се върна към основната тема на моето изложение – потенциалните заплахи и рискове от едностранното обявяване на независимостта на Косово. Щеше ми се да започна изказването си с констатацията, че по този въпрос експерти и политици са стигнали до общи оценки и изводи. Тогава журналистите сигурно щяха да са доволни, защото вероятно щяха да я възприемат като информация, че “не куче е ухапало човек”, а “човек е ухапал куче”, т.е. като новина. За съжаление пишещите братя ще бъдат разочаровани – експертите и политиките отново се разминаха. Единственото, за което се разбраха, е, че отново не се разбраха.

И все пак има нещо ново. Косовският случай е един от немното, когато хората на бизнеса и изследователите не само намериха общ език, но и боравиха с много близки категории. Затова ще засегна с няколко изречения опасенията на деловите среди у нас. Най-разтревожени са българските компании, инвестирали големи суми в сръбската икономика. Не по-малки са опасенията на туристическите фирми, чиито автобуси ще трябва да заобикалят територията на Република Сърбия, ако тя се превърне в рискова територия, защото това ще доведе до оскъпяване на техните услуги. Неблагоприятните прогнози в тази насока се споделят и от българските превозвачи. В момента точни изчисления за очакваните преки щети и пропуснати ползи няма, но най-често се борави с цифрата триста милиона евро приблизително като цена, която бизнесът ни трябва да плати за решението на българското правителство да признае косовската независимост. Неофициално се правят паралели със загубите, които претърпя страната ни от санкциите срещу Съюзна република Югославия (СРЮ) през 90-те години на миналия век, но такива сравнения трудно могат да бъдат приети.

Икономическите параметри на казуса Косово се дискутират не само от българските делови среди. Шефът на икономическия екип на правителството на

Сърбия за Косово и Метохия Ненад Попович счита, че от гледна точка на икономиката е абсолютно невъзможно областта да бъде реално независима. Около 60 % от населението на Косово са безработни и – което е не по-малко тревожно – повечето от безработните са под 35 години. Произведената енергия е три пъти по-малко в сравнение с 1990 г. Промислените предприятия или не работят, или работят с 25 – 30 % от своя капацитет. Липсват каквито и да било директни чуждестранни инвестиции³. Косовската диаспора внася ежегодно около 4,5 милиарда евро, което позволява на жителите на областта да живеят относително комфортно, но в същото време ги демотивира да търсят възможности за бизнес. При тези условия процъфтява сивата икономика. Косово се превръща в един от най-важните доставчици на наркотици за западноевропейския пазар.

Ще се върна за малко към споменатия вече ПСЮИЕ. Той е подготвен още по време на войната на НАТО срещу СРЮ, но е лансиран официално на 30 юли 1999 година в Сараево като обща инициатива на ЕС, ООН, НАТО, ОССЕ и други международни политически и икономически организации и с участието на балканските държави. Задачата му е да гарантира сигурността на региона (не само на Косово!) чрез външна финансова подкрепа и най-вече чрез взаимно сътрудничество в икономическата, отбранителната и политическата сфера. Всички ангажирани се в проекта институции и организации щедро обещахват финансова подкрепа, но на първата регионална конференция са събрани само 2,4 милиарда евро, от които една трета са под формата на заеми. Разочарованието на Балканите е голямо, “Черният Петър” отново остава у тях.

Косово обаче няма причини за недоволство. Само ЕС му предоставя по-голямата част от 35-те милиарда евро, необходими за възстановяване на областта. По този начин Съюзът изплаща в троен размер пораженията, нанесени от натовските бомбардировки⁴. Спомняте ли си някой от европейските данъкоплатци да протестира срещу това?

За специалистите по международни отношения изключително важно е обстоятелството, че косовският случай е не само поредното грубо и демонстративно пренебрежение от страна на САЩ и на най-близките им съюзници на основни принципи на международното право и на международните отношения. Темата обаче е огромна, многопосочна и обхватна, за да може да бъде дискутирана в рамките на едно изказване. Затова тук ще се огранича само с посочването на два от най-съществените документи, въз основа на които се гради съвременният международен ред: Хартата на ООН и Заключителния акт на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа (СССЕ) от Хелзинки. Погазването на международните норми е тревожно и опасно само по себе си, но става още по-опасно, когато се превръща в прецедент,

³ Вж. Политика, Београд, 17.02.2008.

⁴ Вж. Раймонд Дерез, Косово. Отложената независимост, изд. „Кралица Маб”, 2008, с. 222 - 223.

който предоставя възможности за нови нарушения. А, както е известно, в англосаксонската правна теория и практика използването на прецедента за подобни действия има продължителна традиция. От друга страна, действията на американската администрация подготвят почвата за тотално negliжиране и дезавуиране на такива стълбове на съвременните международни отношения, като ООН, ОССЕ и др., както и за немотивирано надценяване на ролята на НАТО. Тази опасност се отчита и от експерти в самите Съединени щати. На въпроса “Какво ще стане с международното право?” професорът по международно право от Милуоки, щата Уискънсин, Джордж Томас отговаря: “Международното право е онова, което кажат американците. То може да бъде непоследователно, противоречиво, лицемерно, но е онова, което кажат американците”⁵.

Във “Вашингтон таймс” от 01.02.2008 г., броени дни преди Прищина да обяви едностранната независимост, трима висши американски функционери от близкото минало (бившият посланик на САЩ в ООН Джон Болтън, бившият държавен секретар Лорънс Игълбъргър и бившият помощник-министър на отбраната Питър Родман) подлагат на подчертано критичен анализ политиката на президента Джордж Буш към Косово, като извеждат следните акценти:

- Опитът да се наложи решение против волята на Сърбия ще бъде директно предизвикателство към Русия.

- Самият Вашингтон няма интерес от подобен силов похват. Администрацията трябва незабавно да преразгледа този подход.

- Още сега е ясно, че някои етнически и религиозни малцинства ще последват косовския пример. Става дума преди всичко за значителни албански малцинства в Южна Сърбия, Черна Гора, но най-вече в Македония и в Република Сръбска.

- Задължително трябва да се добавят баската организация ЕТА в Испания и кипърските турци.

- Американската политика създава проблеми и на съюзниците и приятелите на Вашингтон, които ще бъдат притиснати от неизбежното изостряне на отношенията между Русия и САЩ.

- Дори и ако (или когато) Косово се обяви за независимо, то няма да може да функционира нормално и ще остане за неопределено време международен протекторат.

- Незачитането на волята на Сърбия ще радикализира сърбите, което от своя страна пък ще забави много сериозно процеса на демократичните промени. Сърбия по необходимост ще преориентира своята външна политика към Русия. Това означава, че сегашното балканско статукво много лесно ще бъде дестабилизирано. Огук до падането на доминото

---

⁵ Политика, Београд, 10.11.2006.

разстоянието е опасно малко⁶.

Тези проблеми са превъзходно анализирани в една голяма статия на френския експерт Ж.-А. Деран⁷. След нея като че ли няма какво повече да се добави. Все пак аз ще поема риска нещо да допълня.

За нас, живеещите на Балканите, най-голяма тревога будят онези потенциални рискове, които биха могли да ни върнат към времена и нрави, считани не само от нас за окончателно отминали. Ще започна с безспорно най-пострадалата от войните в бивша Югославия република – Сърбия. По всичко личи, че нейното атомизиране и разграждане все още не са приключили. Косовският случай е поредното доказателство на подобна теза. На запад от София съществуват поне две тлеещи огнища на напрежение – Санджак (Рашка) и Войводина.

Областта *Санджак* (сърбите предпочитат името Рашка) е център на компактно население, изповядващо ислям. Окуражени от създаването през 1995 г. с Дейтънско-Парижкото споразумение в Босна и Херцеговина на първата в Европа ислямска държава, местните мюсюлмани активизираха своите действия за получаване на повече права. В по-крайните си варианти техните искания ескалират до настоявания за автономия с право областта да бъде присъединена към Босна и Херцеговина. По време на декомпозирането на бившата югославска федерация тук бяха формирани партии и организации, в чиито програмни документи исканията за сецесия на района са изведени като основни акценти. Има достатъчно надеждни данни, че в Санджак са създадени и нелегални групи от ислямски екстремисти и терористи, които работят активно в тази насока. Между тях има и муджахидини, които участваха във войната в Босна и Херцеговина. По силата на Дейтънско-Парижкото споразумение, фиксираше края на босненско-херцеговската война, те бяха задължени да напуснат страната, но този ангажимент не беше изпълнен. А това не можеше да се случи без одобрението или най-малко без мълчаливото съгласие на Сараево и – естествено, на Вашингтон и на Брюксел. Не се ли замислиха европейските функционери за перспективите на балканските държави?

Не бива да се подминават още няколко съществени обстоятелства. Ако планове за сецесия на Санджак (Рашка) бъдат реализирани, Сърбия и Черна гора ще бъдат лишени от пряка сухопътна връзка помежду си с всички произтичащи от това последици. Особено тежко ще се отрази подобно развитие на ситуацията върху Сърбия, която след отделянето на Черна гора от Държавната общност Сърбия и Черна гора през 2006 г. изгуби възможността да ползва единственото морско крайбрежие, до което имаше достъп – Адриатическото.

---

⁶ Цит. по Политика, Београд, 02.02.2008.

⁷ Вж. Деран, Жан-Арно, Ефектът на доминото от независимостта на Косово. Кутията на Пандора на балканските граници, Монд дипломатик, януари 2008, година 5, брой 1 (39).

Всяка аналогия на актуалната ситуация във *Войводина* с положението в Косово е неправомерна най-малко по две причини: за разлика от Косово Войводина е непосредствен съсед на държавите от Централна Европа, включително и на страни членки на ЕС, поради което криза от рода на косовската е категорично неприемлива за Европа; войводинските унгарци за разлика от косовските албанци не са преобладаващо население в областта и това предопределя тяхното много по-различно положение.

Въпреки това не трябва да се игнорират поне три съществени фактора, поради които Белград е **обречен** да реагира много остро на всяко искане за промяна на статута на Войводина:

- Войводина не е просто един от регионите на Сърбия, а е нейна житница.

- Тук са и главните сръбски находища на нефт и газ, важни икономически и туристически центрове.

- Областта разполага с развита мрежа за корабоплаване – канали и реки, включително Дунав. След отделянето на Черна гора от Държавната общност Сърбия и Черна гора значението на тази мрежа за сръбската икономика нараства многократно. Затова днес за Сърбия запазването на сегашното статукво е действително въпрос на оцеляване. Как ще бъде утре или вдругиден, едва ли някой ще рискува да прогнозира.

Засега исканията на унгарското малцинство са по-умерени, „помеки“. Те се ограничават най-често до желанието за културна автономия. Интерес обаче будят следните обстоятелства:

А. Още през 80-те години на миналото столетие автономията на областта беше дефинирана като приоритетна задача в програмите на някои политически партии и тази ориентация беше препотвърждавана многократно по различни поводи. Всички релевантни политически формирования на войводинските унгарци включиха този проблем и в своите платформи за предсрочните парламентарни избори през май 2008 г.

Б. Унгария, включително и на високо държавно равнище, подкрепя (макар и дискретно) исканията на своите сънародници във Войводина и подхранва надеждите им за тяхното благоприятно разрешаване. От началото на 90-те години на миналия век проблемът за разширяването на правата на унгарците от Войводина се дискутира на всички или на почти всички унгарско-югославски (респективно – унгарско-сръбски) форуми на всички равнища. Не се скрива, че е възможно да бъде използван и косовският пример.

На пръв поглед безобидно и маловажно изглеждаше едно съобщение, появило се епизодично преди няколко години в печата, че ще бъде поискана автономия и за *региона около Крагуевац*. Когато обаче стана ясно, че обявяването на косовската независимост е въпрос на месеци, точно тук беше формирана “Гвардията на цар Лазар”, която декларира, че счита

Косово за неразделна съставна част на Сърбия и че ще защитава териториалната цялост на държавата с всички средства, без да изключва и силата. Тогава ситуацията престана да въздейства смехотворно. В този контекст към подобни идеи може би трябва да се подхожда много по-внимателно. Особено ако не забравяме на колко километра от София е разположен този район.

Черна Гора. В нея албанците са малобройни – както в абсолютно, така и в относително измерение. Албанското малцинство обаче изпитва силното влияние на своите сънародници – и от Албания, и от Косово. Ако се намеси и **влиятелен външен фактор**, който да ги мотивира и стимулира, и черногорските албанци едва ли ще се колебаят да се възползват от косовския пример.

Босна и Херцеговина. Дванадесет години след Дейтънското споразумение тази държава все още не е наясно със **собствената** си идентичност. Тук не бива да се изключва възможността босненските сърби да се поблазнат от установяване на “специални отношения” с Република Сърбия. Подобна възможност не изключи дори и един от най-умерените политици в Баня Лука – премиерът на Република Сръбска Милорад Додик. Ако тя бъде реализирана, Босна и Херцеговина ще изгуби 49 % от своята територия. Практически е изключено хърватите от Босна и Херцеговина да не пожелаят подобни отношения с Република Хърватия. Не е трудно да се отгатне каква ще бъде позицията на Загреб. Ясно е какво ще представлява тогава Босна и Херцеговина. Не по-малко ясно е колко стабилни ще бъдат Балканите – не само Западните.

Подобна перспектива сега действително е малко вероятна. Ако обаче съпротивата на Белград срещу независимо Косово продължи (би било политическо и дипломатическо късогледство подобна възможност да се изключва априори) и се наложи да се търсят териториални компенсации за Белград, тя също може да бъде включена в обръщение.

Хърватия изглежда встрани от подобни деструктивни процеси – преди всичко защото в резултат на двете военни операции през лятото на 1995 г. (непосредствено преди преговорите в Дейтън) хърватската армия с мълчаливото съгласие на САЩ и на НАТО прогони огромни маси от живеещите в “Република Сръбска Крайна” сърби и практически “реши” по най-радикален начин сръбския проблем на собствената си територия. Макар да разбира, че връщането на бежанците в предишните им селища е възможно само на теория, политическото ръководство на Република Сърбия (независимо от неговата вътрешно- и външнополитическа ориентация) би могло да използва ситуацията като средство за натиск срещу Загреб. Подобна перспектива става още по-опасна, ако на власт в Белград след парламентарните избори през май т.г. дойде Сръбската радикална партия.

Хърватия има в този контекст най-малко още два проблема. Първият

се дължи на все още “недостатъчното” сътрудничество с Трибунала в Хага (поне според критериите на самия Трибунал). Вторият включва спора със Словения за част от акваторията на Пиранския залив в Адриатическо море. Заради този спор Любляна многократно подава политически и дипломатически сигнали, че може да блокира приемането на Хърватия в НАТО и в ЕС. Подобно развитие на нещата едва ли трябва да се изключва напълно, особено като се има предвид, че външната политика на Словения по един толкова съществен за региона проблем, какъвто е независимостта на Косово, беше формулирана не в люблянското дипломатическо ведомство, а в Държавния департамент на САЩ. Или поне върху словенското правителство беше оказан много силен натиск в тази посока. Може би не е случайно, че Словения тогава беше ротационен председател на ЕС.

Най-мрачни са перспективите пред *Македония*. Както вече беше казано, в резултат на бунта на македонските албанци през 2001 г., на Охридското споразумение от същата година и на административно-териториалните реформи от 2004 г. днес Македония е коренно променена, тъй като:

- Албанският фактор заплашително увеличи своята политическа тежест в живота на страната. Той присъства непрекъснато в македонското правителство, а в общините с преобладаващо албанско население повечето кметове са бивши членове на ОНА. При такива условия дестабилизирането и на кабинета, и на цялата държава може да се реализира за броени дни и дори за часове.

- Неутвърдената все още северна граница открива големи възможности за преминаване на косовски албанци на македонска територия и за преливане на напрежение и несигурност от Косово в Македония. Според някои македонски автори “само наивниците могат да вярват, че границата с Косово остана немаркирана по технически причини. Ако границата беше технически въпрос, той щеше да бъде решен експресно, технически. Трябва ли да се припомня, че Договорът за демаркиране на границата беше депозиран в ООН, а Косово беше международен протекторат?”⁸.

- При евентуално реализиране на идеята за Велика Албания или за Велико Косово (и тази тема е изключително важна, но ще бъде оставена за друг случай) Македония ще бъде първата жертва, тъй като Западна Македония е включвана във всички комбинации на територии, които да бъдат анексирани от подобно държавно образувание⁹.

В *Румъния* унгарците са многобройна и компактна етническа група (1,6 милиона според официалните данни и до 2,5 милиона според неофициалните),

⁸ Костова, Јадранка, Што се крие зад звездите от косовското знаме и од симболот на ДУИ? Списание “Фокус”, Скопје, број 661, 29.февруари 2008, с. 10-14.

⁹ Вж. Шкарик, Светомир, Правото, силата и мирот – Македонја и Косово, Скопје, Култура, 2002, с. 119-241.

но през 1995 г. румънско-унгарският малцинствен (а може би малцинствено-териториален) проблем беше разрешен (по-скоро – туширан) с междудържавен договор. Европейските и донякъде евроатлантическите структури нямат интерес да толерират етнически конфликт в този регион и ще положат максимум усилия да попречат на подобни процеси. Румънската реакция на едностранно обявената от Прищина независимост обаче показва, че международното напрежение не се изключва напълно от Букурещ.

Евентуална дестабилизация на *Гърция* предвиждат само най-мрачните прогнози. Сецесионистки действия на албанското малцинство в южната ни съседка са най-малко вероятни, понеже:

- То е не особено значимо по брой, неорганизирано е и без мотивация за сецесионизъм.

- Като член на ЕС и на НАТО Гърция няма да се поколебае да използва всички лостове и механизми, произтичащи от този статут, за да задуши всеки опит за отцепване на нейни територии.

- Албания и Косово няма да поставят на карта евроатлантическите си надежди, което означава, че ще се постараят да попречат на подобни процеси.

Синтезирано в няколко изречения, това означава, че Западните Балкани нито са стабилни в момента, нито ще бъдат стабилизирани през следващите години (а според някои прогнози – дори през идващите десетилетия). Анализаторите откриват аргументи за подобен извод преди всичко в ситуацията в Сърбия след едностранното обявяване на косовската независимост и в Македония поради опасенията, че не е изключено Атина да стопира кандидатурата на Скопие за НАТО и ЕС с мотива за неразрешения спор за името на Македония.

Ситуацията в България заслужава отделен, по-задълбочен анализ. Липсата на време налага да се ограничи само със следните по-обща бележки:

Събитията от 80-те години на миналия век потвърдиха, че всяко игнориране на етническите проблеми и опитите за налагане на силови решения в тази изключително деликатна материя по правило може да породи крайно опасни резултати. Отъждествяването на ставащото в Косово с положението у нас е повече от неуместно, но прецедентът с юридическата сецесия на Косово (а не само с фактическата, както беше до средата на февруари 2008 г.) може да стимулира сходни настроения и намерения и сред екстремистки кръгове и личности у нас. Ще припомним, че българските турци са около 10 % от цялото население на страната. Стимулиращо може да въздействат за някои от екстремистите и големите възможности (икономически, финансови, дипломатически, военни) на Анкара да въздейства върху евентуална криза, свързана с българските турци. Възможното възражение, че статутът ни на държава членка на НАТО и на ЕС изключва подобни опасения, изглежда неубедително, ако си припомним доскорошните търкания на Турция с друга натовска държава на Балканите –

Гърция.

Ситуацията би могла да се усложни допълнително и поради предполагаемата подкрепа, която турците у нас биха получили от някои българомохамедани, и поради сигурната помощ на влиятелни външни фактори, на първо място, на Организацията ислямска конференция. Следва да се отчита също, че интересът, проявяван през последното десетилетие на двадесети век от някои кръгове в Гърция и на висши дипломати от САЩ към т.нар. помашка нация, прави този геополитически ребус още по-комплициран.

Не трябва категорично да се изключват и сътресения в Благоевградския регион. Вярно е, че „македонстващите” групи тук са слаби, но едва ли може да има съмнение, че при евентуално напрежение те ще разчитат на солидна подкрепа от влиятелни кръгове в Скопие, а и в някои други балкански столици.

Безспорно най-драматично би било положението, ако при евентуална етническа криза у нас се установи някакъв съюз (не е задължително той да бъде формализиран) между етнически турци, българо-мохамедани и „македонци” в Пиринския край и особено ако към него се присъединят роми с ислямско религиозно съзнание. При такова развитие усложненията за българската държава (включително и международните) могат да бъдат изключително сериозни.

За щастие описаната ситуация е само хипотетична. Българският етнически модел е едно от най-важните постижения на нашия преход. Промяната на политиката към българските турци направи възможно отстраняването на тежки грешки от миналото. Тя обаче породила и някои негативни ефекти. На предно място сред тях е усещането, засилило се през последните години, за известно „преяждане с власт” на част от политическия елит на българските турци и за флиртуване на всички досегашни правителства с тях и с ромското малцинство. Ще припомня, че тежки престъпления на роми (убийство на професор в софийския квартал „Захарна фабрика” и вълненията през *лятото* на 2007 г. в друг столичен квартал – „Красна поляна”) останаха неразкрити и ненаказани. Подобна констатация е валидна и по отношение на действията на роми в пловдивския район „Столипиново”. В конкретните случаи въпросът, дали това усещане за толериране на една или на няколко етнически групи е основателно, едва ли е най-важен. Вече самото поставяне на проблема по този начин показва, че всяко негово подценяване може да бъде платено много скъпо.

Вече никой не се съмнява, че решението на Косово да обяви едностранно своята независимост беше иницирано и реализирано не от Прищина, а от Вашингтон. На косоварите беше отредена ролята на усърден изпълнител, която те приеха с готовност, тъй като тя отговаряше изцяло на

техните цели и намерения. В процеса на подготовката за този акт бяха пренебрегнати цяла поредица от въпроси, между които и:

- Защо сепаратизмът и сецесионизмът на косовските албански лидери не бяха укротени още в зародиш, когато това все още беше възможно?

- Защо “международната общност” (каквото и съдържание да се влага в това аморфно понятие) се отказа от собствените си решения статутът на Косово да се обсъжда едва след като бъде намерено взаимноприемливо решение за стандартите, на които трябва да отговаря Косово?

- Нима Европейският съюз като цяло, всяка от държавите членки поотделно и останалите европейски страни не оцениха опасностите от формиране на още едно огнище на напрежение на Балканите, чийто кризисен потенциал е не по-малък от потенциала на огнищата в Хърватия и в Босна и Херцеговина през 90-те години на миналото столетие?

- Несъстоятелни ли са съмненията, че казусът Косово е само част от сложната геополитическа игра на големите играчи на международната сцена? Логични ли са подозренията, че за да се съгласи на решение, което е в крещящо противоречие с неговите интереси, Европейският съюз е бил подложен на натиск от САЩ, и/или, че решението е плод на пазарлък между Брюксел и Вашингтон (без да се изключва и съпричастност на Москва)?

- Защо широката **общественост** не беше адекватно и точно информирана, а беше залъгвана с пропагандни клишета?

Въпросите са трудни, отговорите още повече. Но са крайно необходими.